

II. Meşrutiyetin İlanının Cebel-i Lübnan’da Yansımaları ve Seçim Tartışmaları

Aziz Kılıç* & Özer Özbozdağlı**

Öz

1908 Temmuz’unda Meşrutiyetin yeniden ilanı ile Cebel-i Lübnan’da bulunan nerdeyse tüm mezheplerdeki liberal hizipler yeni anayasal rejimi destekleme eğilimindeydiler. Bu eğilimin amacı Cebel-i Lübnan’da büyük ölçüde ihtiyaç duyulan idari reformları gerçekleştirmektir. Fakat bir süre sonra Meclis-i Mebûsan’a temsilci göndermenin Cebel-i Lübnan’ın imtiyazlı statüsüne zarar vereceği endişesi ortaya çıkmıştır. Meclis-i Mebûsan’a temsilci gönderip göndermeme meselesi Cebel-i Lübnan halkının bölünmesine yol açmıştır. Osmanlı hükümeti ise Meclis-i Mebûsan seçimlerinin Cebel-i Lübnan’da da yapılması için birtakım tedbirler alarak bölge halkını seçime katılmaya ikna etmeye çalışmıştır. Seçimler sadece Dürzilerin çoğunlukta olduğu Şuf kazasında kabul görmüştür. Hristiyanların çoğunlukta olduğu bölgelerde ise seçimler kabul görmemiştir. Bu çalışmada II. Meşrutiyet’in ilanının Cebel-i Lübnan’daki yansımaları ve Osmanlı Devleti’nin 1908 Meclis-i Mebûsan seçimlerini bölgede yaptırma girişimleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cebel-i Lübnan, 1908 seçimleri, Meclis-i Mebûsan, II. Meşrutiyet.

* Dr. Öğretim Üyesi, İnönü Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, <https://orcid.org/0000-0001-8064-2772>, aziz.kilic@inonu.edu.tr.

** Doç. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, <https://orcid.org/0000-0003-3486-7270>, oozbozdogli@gmail.com.

Reflections of the Declaration of the Constitutional Monarchy in Mount Lebanon and Election Debates

Aziz Kılıç* & Özer Özbozdağlı**

Abstract

With the declaration of the constitutional monarchy in July 1908, liberal factions of almost all sects in Mount Lebanon tended to support the new constitutional regime. The purpose of this tendency was to carry out the much-needed administrative reforms in Mount Lebanon. However, after a while, the concern emerged that sending a representative to the Ottoman Parliament would harm the privileged status of Mount Lebanon. Whether or not to send a representative to the Ottoman Parliament led to the division of the people of Mount Lebanon. The Ottoman government, on the other hand, tried to persuade the people of the region to participate in the elections by taking specific measures so that the parliamentary elections would be held in Mount Lebanon as well. The elections were accepted only in the Shuf district, where the Druze were in the majority. On the other hand, in the areas where Christians were in the majority, the elections were not accepted. In this study, the reflections on the declaration of the constitutional monarchy in Mount Lebanon and the efforts of the Ottoman Empire to hold the 1908 parliamentary elections in the region are discussed.

Keywords: Mount Lebanon, the General Elections of 1908, the Ottoman Parliament, Constitutional Monarchy.

** Assoc. Prof., Hatay Mustafa Kemal University, Faculty of Science and Literature, Department of History, <https://orcid.org/0000-0003-3486-7270>, oozbozdagli@gmail.com.

Copyright © 2022 by the Authors. This is an open access paper distributed under the terms of conditions of the Creative Commons Attribution International License CC BY-NC 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr>)

1. Giriş

Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde Osmanlı egemenliğine giren Lübnan'ın siyasal ve toplumsal yapısı farklı din ve mezheplere göre şekil almış durumdaydı. Hristiyanlık dinine mensup ve Katoliklik mezhebini benimsemiş Marunîler nüfus bakımından bölgedeki en kalabalık topluluktur. Bölgedeki diğer Hristiyan mezhepler ise sırasıyla Rum-Ortodoks, Rum-Katolik ve Ermenilerdi. Lübnan bölgesindeki Müslümanlar içerisinde ise kendilerine özgü gelenek ve ibadet şekilleri olan Dürziler en kalabalık topluluktur. Bunların dışında Sünni ve Şii Müslüman topluluklar mevcuttu. Hristiyan Marunîler ve Müslümanlar içerisinde ise Dürziler bölgede söz sahibiydiler.¹

Farklı din ve mezheplere mensup topluluklar arasındaki ve aynı zamanda bu toplulukların kendi içerisindeki güç ve nüfuz mücadeleleri, tarih boyunca Lübnan'ın siyasi ve askeri bakımdan çalkantılı bir bölge olmasına neden olmuştur. Özellikle XIX. yüzyılın ortalarına doğru Dürziler ile Maruniler arasında meydana gelen iç savaş niteliğindeki silahlı çatışmalar nedeniyle Lübnan'ın idaresi Osmanlı açısından önemli bir sorun haline gelmiştir. Lübnan'da mezhepsel gerilim 1838-1845 yılları arası dönemde Maruni-Dürzi ve 1860'ta Müslüman-Maruni çatışmalarına yol açmıştır. Olaylar Avrupalı devletlerin duruma müdahalesi ve 1861 yılında Cebel-i Lübnan'a özerklik verilmesiyle sonuçlanmıştır. Bundan sonra özerklik, Cebel-i Lübnan'ın merkezle ilişkilerini belirleyen temel faktör haline gelmiştir.

1861'deki düzenlemeyle kazanılan özerk statünün korunması Cebel-i Lübnanlılar için öncelikli konu olmuştur. Örneğin Cebel-i Lübnanlılar özerkliğe zarar verebileceğini öne sürerek I. Meşrutiyet Dönemi'nde Meclis-i Mebûsan'a temsilci göndermemiştir. Lübnanlıların bu tutumu II. Meşrutiyet döneminde de devam etmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine Osmanlı hükümetinin Cebel-i Lübnan'da Kanun-i Esasi'yi

¹ İrfan C. Acar, *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989), 1; William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, çev. Mehmet Harmancı (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008), 251; Ayşe Selcan Özdemirci, "Suriye İç Savaşı'nın Lübnan'a Etkileri (2011-2016)", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 3, no. 2, (2016): 79-80.

uygulama ve 1908 seçimlerini bölgede yaptırıp Cebel-i Lübnan'ın Meclis-i Mebûsan'da temsil edilmesini sağlama çabaları sonuç vermemiştir. Özellikle meclise temsilci gönderme meselesi hem Cebel-i Lübnanlılar hem de Osmanlı hükümeti nezdinde önemli tartışmalara yol açmıştır.

Bu çalışmada II. Meşrutiyet'in ilanının Cebel-i Lübnan'ın iç siyasetine yansımaları, bölgede Kanun-i Esasi'nin uygulanıp uygulanmayacağı ve Cebel-i Lübnan'ın Osmanlı Meclis-i Mebûsan'ında temsili meseleleriyle ilgili meydana gelen gelişmeler ele alınmıştır. Çalışma iki temel bölüm üzerine inşa edilmiştir. Öncelikle Cebel-i Lübnan'ın özerk olma sürecine değinilmiştir. Ardından çalışmanın temel amacı olan Osmanlı hükümetinin ve İttihatçıların Cebel-i Lübnan'da 1908 Meclis-i Mebûsan seçimlerinin yapılması yönündeki girişimleri ve bununla ilgili tartışmalar incelenmiştir. Çalışmanın temel tezi, seçimlerin yapılıp yapılmayacağı ile ilgili tartışmaların ve gelişen olayların İttihatçıların Lübnan'daki cemaatlerle olan ilişkilerini de belirlediği üzerine oturmaktadır. Bütün bu tartışmalar sonunda İttihatçıların bölgede Marunileri bir kenara bırakarak Dürzilerle yakın ilişki içerisine girdiği iddia edilecektir. Bunun ortaya çıkarılması İttihat ve Terakki Cemiyetinin (İTC) bölgeyle olan ilişkilerinin daha iyi anlaşılıp analiz edilmesine katkıda bulunacaktır.

2. Cebel-i Lübnan'da Özerk Yönetim Şeklinin Kurumsallaşması

Osmanlı hakimiyetine girdiği tarihten 1842 yılına kadarki dönemde Lübnan'ın iç idaresi emir olarak adlandırılan güçlü feodal beylere bırakılmıştı.² Atanan emirler bölgedeki Osmanlı valisine bağlı olmakla birlikte resmi olarak adı konmamış bir özerklikle hareket ederek Lübnan'ı uzun süre yönetmişlerdir.³ Yerel düzeyde bağımsız hareket eden emirler vergi koymuş ve toplamış, kendilerine tabi olanlar üzerinde mutlak yetkilerini kullanmış ve hatta zaman zaman yabancı devletlerle

² Philip K. Hitti, *Lebanon in History, From the Earliest Times to the Present* (Londra: Macmillian, 1957), 357-358.

³ Haluk Ülman, "1840-1845 Arasında Suriye ve Lübnan'ın Durumu ve Milletlerarası Politika", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 18, no. 3, (1963): 245.

anlaşmalar bile imzalamışlardır.⁴ Emirler döneminde Dürzi Maan ve Şihab aileleri Lübnan'ın yönetiminde önemli rol oynamıştır.⁵ XVII. Yüzyılın sonuna kadar Maan ailesi Lübnan'ı yönetirken bu tarihten sonra yönetim Şihab ailesine geçmiş ve bu aile de yaklaşık olarak XIX. yüzyılın ortalarına kadar yönetimde kalmıştır.⁶

Lübnan'ın yönetimi açısından emirler döneminin önemli gelişmelerinden biri XVIII. yüzyılda din değiştirerek Hıristiyanlığı benimseyen ileri gelen Dürzi ailelerinin arasında Şihab ailesinin de bulunmasıydı. Bu durum yönetimdeki geleneksel Dürzi üstünlüğünün zayıflamasında ve Hıristiyanların ise giderek Lübnan'ın yönetiminde nüfuz sahibi olmalarında önemli rol oynamıştır.⁷ Özellikle 1788 yılında II. Beşir unvanıyla Lübnan emirliğine atanan ve 1840 yılına kadar bu görevde kalan Hıristiyan Beşir Şihab'ın emirliğe getirilmesiyle ülkedeki Hıristiyanların konumu daha da güçlenmiştir.⁸ II. Beşir 52 yıllık iktidarı boyunca Lübnan'ı yöneten en iyi emir olarak ün kazanmıştı. Lübnan'daki çeşitli unsurlar arasındaki anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak için mücadele etmişti.⁹ Ancak Suriye ve Lübnan'ın Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın işgaline uğraması Lübnan'daki siyasi ve ekonomik dengeleri de geri dönülemez şekilde etkilemişti.¹⁰ 1832-1840 yılları arasında Mısır'ın işgali altında kalan Lübnan'da II. Beşir'in Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'yı desteklemesi ve aynı zamanda otoritesini arttırmak için ileri gelen Dürzi ailelerinin topraklarına ve mallarına el koyması, Dürzi ileri gelenleri sürgüne yollaması¹¹ ve yine bu dönemde İbrahim Paşa'nın bölgede oluşmuş dengeleri ve uygulamaları göz ardı ederek izlediği politikalar, Maruniler ile Dürziler arasında geçmişten gelen

⁴ Philip K. Hitti, *A Short History of Lebanon* (Londra: Macmillian, 1965), 144.

⁵ M.C. Şehabeddin Tekindağ, "Dürzi Tarihine Dair Notlar", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 7, no. 10, (1954): 156.

⁶ Hitti, *Lebanon in History*, 371.

⁷ M.C. Şehabeddin Tekindağ, "XVIII. ve XIX. Asırlarda Cebel Lübnan, Şihab-Oğulları", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 9, no. 13, (1958): 156.

⁸ Acar, *Lübnan Bunalımı*, 8-9.

⁹ Ülman, "1840-1845 Arasında Suriye", 245-246.

¹⁰ Stanford J. Shaw ve Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, c. 2, çev. Mehmet Harmancı (İstanbul: E Yayınları, 2017), 172.

¹¹ A.g.e., 246.

anlaşmazlıkların düşmanlığa dönüşmesine etkide bulunmuştur.¹²

Osmanlı, İngiltere ve Avusturya'nın da desteğiyle Lübnan'daki Mısır işgaline son verdi ve hakimiyetini yeniden kurdu. Ancak Avrupa'dan gelen bu destek ilerleyen süreçte Avrupalı devletlerin Lübnan'daki nüfuzlarının artmasına da yol açmıştır. Lübnan'da Mısır işgalinin sona ermesi II. Beşir'in iktidarının sonunu da getirmiştir. Bâbîâlî II. Beşir'i görevden almış ve yerine 3 Eylül 1840'ta yine Şihab ailesinden III. Beşir Şihab'ı Lübnan Emirliğine atamıştır.¹³ Ancak alınan bu önlem Lübnan'da huzur ve güvenliği sağlayamamıştır. Dürziler Şihab ailesinden olan yeni emiri kabul etmemişlerdir. Maruniler ise emirliğin Şihab ailesinde kalmasını savunmakla birlikte III. Beşir'in emirliğinden pek hoşnut değillerdi. Dolayısıyla toplumsal desteği zayıf olan III. Beşir Lübnan'da otoritesini kabul ettirememiştir. Bu sırada Maruniler ile Dürziler arasındaki rekabetten dolayı bölgedeki siyasi huzursuzluk da hız kesmeden devam etmiş ve silahlı çatışmaya dönüşmüş durumdaydı. Bu çatışmalar, bölgedeki iç gelişmelere yön verecek kadar nüfuz sağlamış Fransa ve İngiltere başta olmak üzere Avrupalı devletlerin fiili müdahalesine de zemin hazırlamıştı.¹⁴ Fransa Katolik Maruniler üzerinde nüfuz sahibiyken İngiltere ise Hint yolu üzerinde bulunan Suriye'nin yabancı bir devletin eline geçmesini engellemeye ve Fransa'ya karşı bir denge unsuru olarak Dürzileri yanına çekmeye çalışmaktaydı. Çarlık Rusya'sı ise Ortodoksların savunuculuğu aracılığı ile bölgede bulunan bir diğer aktördü.¹⁵ Bu ülkeler Beyrut'taki konsoloslukları aracılığıyla bölgedeki çıkarları doğrultusunda Lübnan'ın içişlerine müdahale edebilmekteydiler. Avrupalı devletlerin kışkırtmaları sonucunda huzursuzluk daha da artmaktaydı.¹⁶

Bâbîâlî herhangi bir yabancı müdahalesine fırsat vermeden Lübnan'daki

¹² Şinasi Altundağ, "Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Suriye'de Hâkimiyeti Esnasında Tatbik Ettiği İdare Tarzı", *Bellekten* 8, no. 30, 231-243; Ş. Tufan Buzpınar, "Lübnan, Osmanlı Dönemi", *TDV. İA*, 27, (Ankara: 2003), 250.

¹³ Acar, *Lübnan Bunalımı*, 12.

¹⁴ M. Tayyip Gökbilgin, "1840'tan 1861'e Kadar Cebel-i Lübnan Meselesi ve Dürziler", *Bellekten* X, no. 40, (1946): 649.

¹⁵ John P. Spagnolo, *France & Ottoman Lebanon 1861-1914* (Londra: Ithaca Press, 1977), 3; Ülman, "1840-1845 Arasında Suriye", 251.

¹⁶ Gökbilgin, "1840'tan 1861'e Kadar Cebel-i Lübnan", 649.

sorunu çözmek amacıyla acil tedbirler almaya çalıştı. Bu amaçla Serasker Mustafa Nuri Paşa geniş yetkilerle bölgeye gönderildi. Mustafa Paşa bölgedeki huzursuzluğu ortadan kaldırmaya yönelik kalıcı tedbirler almak için tüm taraflarla görüşerek bir durum tespiti yaptı.¹⁷ Sonunda Mustafa Paşa Lübnan'ın ileri gelenlerini Ocak 1842'de Beyrut'a toplantıya çağırarak ülkedeki Şihab Emirliğine son verildiğini bildirdi.¹⁸ III. Beşir'in yerine ise Mustafa Paşa'nın yardımcılarında Mirliya (Macar) Ömer Paşa¹⁹ tayin edildi.²⁰ Bu atamanın gerekçesi son gelişmelerle birlikte Lübnan'da artık özerk yönetim şeklinin sürdürülmesinin mümkün olmadığıydı.²¹ Bu gelişmelerle birlikte Lübnan'da Şihab ailesinin yönetimi sona ererken geleneksel yerel yönetim şekli emirlik sistemine de son verilmiştir.²²

Serasker Mustafa Paşa'nın Lübnan dışından ve aynı zamanda bir Osmanlı memurunu emirliğe getirmesi, Lübnan'ın yönetimiyle ilgili aralarında görüş ayrılığı olsa da Avrupalı devletlerin pek hoşuna gitmedi. Yönetimdeki bu değişiklik hem Lübnan'ın özerk durumunun sonu hem de doğrudan merkeze bağlanması için ilk adım sayılabilir. Çünkü Bâbiâli'nin amacı Mısır'ın işgali sona erince uluslararası bir çekişme alanına dönüşmüş olan Lübnan'ı doğrudan merkeze bağlamaktı.²³ Ömer Paşa'nın emirliğine en güçlü itiraz haliyle bölge üzerinde emperyal hedefleri olan Fransa'dan gelmiştir. Fransa II. Beşir'in Lübnan emirliğine dönmesinde ısrar ederken İngiltere ve Avusturya da Ömer Paşa'nın atanmasında pek hoşnut olmamışlardır.²⁴ Sonuç itibarıyla Avrupalı devletlerin itirazıyla karşılaşan Lübnan'ın yeni yönetim biçimi Bâbiâli'nin tüm çabalarına rağmen uzun ömürlü olmadı. Avrupalı

¹⁷ A.g.e., 648-650.

¹⁸ Acar, *Lübnan Bunalımı*, 13.

¹⁹ Asıl adı Michael Lattas'tır ve devrinde Macar (Frenk) Ömer Paşa olarak da anılmıştır. 1827'de Avusturya'da Harp Okulu öğrencisiyken Osmanlı Devleti'ne sığınmış ve İslâmiyet'i benimsemiştir. Daha sonra Osmanlı ordusunda görev almıştır. Bkz. Abdullah Saydam, "Ömer Lütfi Paşa (1806-1871)", *TDV. İA*. 37, (İstanbul: 2007), 74-76.

²⁰ Acar, *Lübnan Bunalımı*, 13.

²¹ Hitti, *A Short History of Lebanon*, 193.

²² Buzpınar, "Lübnan", 250-251.

²³ Ülman, "1840-1845 Arasında Suriye", 266.

²⁴ A.g.e., 256-257; Acar, *Lübnan Bunalımı*, 14.

devletlerle çeşitli görüşmelerden sonra Lübnan için “çifte kaymakamlık” düzeni olarak adlandırılan bir yönetim şekli benimsendi. Buna göre Cebel-i Lübnan iki idari bölgeye ayrılacak, kuzeydeki Maruni bölgeye Maruni bir kaymakam, güneyde ise Dürzi bir kaymakam idareden sorumlu olacaktı. Kaymakamlar yerli kişilerden seçilecek ve her iki kaymakam da Beyrut’ta ikamet eden Sayda valisine bağlı olacaklardı.²⁵ Ocak 1843’te yapılan atamalarla Haydar Ebü’l-Lam Hıristiyanların, Ahmet Arslan Dürzi bölgesinin kaymakamlığına getirildiler.²⁶ Böylece Cebel-i Lübnan’da çifte kaymakamlık olarak adlandırılan dönem (1843-1860) başlamış oldu. Yeni yönetim şekli Osmanlı Devleti açısından Lübnan’ın doğrudan merkeze bağlanması politikasına aykırı olsa da en azından emirlik sistemiyle karşılaştırıldığında ileri bir hamle gibi değerlendirilebilir.²⁷

Yeni sistemle birlikte Lübnan’da huzursuz bir barış dönemi başlar gibi oldu. Çifte kaymakamlık sisteminin karşılaştığı önemli sorunlardan biri Hristiyan, Dürzi ve Müslümanların karışık bir şekilde yaşadığı köylerin durumuydu.²⁸ Her iki kaymakamlık bölgesinde dini açıdan karma nüfuslu yerleşim yerleri vardı. Marunî kaymakamın idari bölgesinde yaşayan Dürziler Marunî bir kaymakamın yönetimi altına girmek istemiyorlardı. Aynı durum Marunîler için de geçerliydi.²⁹ Yeni yönetim şekliyle ilgili ortaya çıkan gerginlikler bir süre sonra silahlı çatışmaya dönüşerek 1845 yılında doruğuna ulaştı. Olayların yeniden başlaması üzerine 1845 sonbaharında Hariciye vekili Şekib Efendi, Lübnan yönetiminde gerekli görülecek değişiklik ve yenilikleri yapmak üzere bölgeye gönderildi. Şekib Efendi’nin yaptığı çeşitli düzenlemelerle çifte kaymakamlık sistemi daha sağlam temellere oturtulmaya çalışıldıysa da Lübnan’da kalıcı bir barış sağlanamadı.³⁰

²⁵ A.g.e., 258; Acar, *Lübnan Bunalımı*, 14.

²⁶ Buzpınar, “Lübnan”, 250

²⁷ Ülman, “1840-1845 Arasında Suriye”, 258.

²⁸ Buzpınar, “Lübnan”, 250.

²⁹ İrşat Sarılioğlu, “Doğu Akdeniz’de Tanzimat: Lübnan’da Çift Kaymakamlık Sisteminin Tesis Edilmesi ve 19. Yüzyıl Güç Dengesi”, *Amme İdaresi Dergisi* 52, no. 2, (Haziran 2019): 25-48; Ülman, “1840-1845 Arasında Suriye”, 260-61.

³⁰ Ülman, “1840-1845 Arasında Suriye”, 263-265.

Çifte kaymakamlık sistemiyle yönetilen Lübnan'da karışık nüfuslu bölgelerdeki sosyal, ekonomik ve siyasi gerilimler 1840'larda ve 1850'lerde aralıklı olarak mezhep çatışmalarına dönüşerek devam etti ve bu çatışmalar 1860 baharının sonlarında daha ciddi nitelikteki çatışmalarla aniden şiddetlendi.³¹ Dürziler ile Hıristiyanlar arasındaki bu çatışmaları önlemede bölgedeki Osmanlı birlikleri yetersiz kaldı. Lübnan'da Müslümanlarla Hıristiyanlar arasındaki olaylar Şam'a da sıçradı. Bölgede krizin boyutları büyüyünce Osmanlı Devleti, Avrupalı devletlerin fiili müdahalesini önlemek için olağanüstü yetkilerle Hariciye Nazırı Fuad Paşa'yı bölgeye gönderdi. Fuad Paşa çeşitli sert önlemler aldı. Şam ve Lübnan'da çıkan olaylarla ilgili Şam valisi dahil sorumlu gördüğü birçok kişiyi cezalandırdı. Ancak Fuad Paşa'nın bu tedbirleri Fransa'nın Marunîleri ve diğer Hıristiyanları Dürzilere karşı korumak için Beyrut'a asker çıkarmasına engel olamadı.

Ekim 1860'ta, Fuad Paşa'nın başkanlığında durumu görüşmek üzere İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya ve Prusya temsilcilerinin bulunduğu bir komisyon oluşturuldu. Komisyon aylarca süren görüşmelerden sonra Cebel-i Lübnan'ın ayrı bir yönetim birimi olarak ele alınarak meselelerin de buna göre çözüme kavuşturulması ilkesi üzerinde anlaştı. Aynı zamanda Beyrut'un Cebel-i Lübnan'ın sınırları dışında kalması üzerinde de anlaşmaya varıldı. Böylece Mayıs 1861'de Lübnan'ın yeni yönetim şekliyle ilgili bir taslak metin üzerinde uzlaşıldı. Bu metin adı geçen ülkelerin İstanbul'daki büyükelçileri ve Sadrazam Ali Paşa'nın bulunduğu üst kurula sunuldu. Nihayet Lübnan'ın yeni yönetim şeklini belirleyen uluslararası protokol 9 Haziran 1861'de imzalandı ve yürürlüğe konuldu.³²

Cebel-i Lübnan'ın yönetimini yeniden düzenleyen bu protokole göre Cebel-i Lübnan, Bâbîâlî'nin atayacağı ve mutasarrıf adı verilen Hıristiyan-Katolik bir Osmanlı vatandaşı tarafından yönetilecekti. Mutasarrıf Lübnan dışından biri olacak ve doğrudan Bâbîâlî'ye karşı

³¹ Spagnolo, *France & Ottoman Lebanon*, 29; Olcay Özkaya Duman, "Bir Orta - Doğu Buhranı Cebel-i Lübnan Olayları (1860-61)", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3, no. 5, (2006).

³² Buzpinar, "Lübnan", 251.

sorumlu olacaktı. Mutasarrıfın atanmasında protokolü imzalayan devletlerin de onayı alınacaktı. Mutasarrıfa yardımcı olmak üzere 12 üyeden oluşan bir idare Meclisi oluşturulacaktı. Din esasına dayalı olarak belirlenecek İdare Meclisinin üye dağılımı ise 4 Maruni, 3 Dürzi, 2 Grek Ortodoks, 1 Grek Katolik, 1 Sünni ve 1 Şii şeklinde olacaktı. Yine protokole göre Cebel-i Lübnan idari bakımdan 7 kazaya ve bunların altında nahiye ve köylere ayrılacak ve kazaların kaymakamları mutasarrıf tarafından atanacaktı. Asayiş ve güvenliği sağlamak üzere mutasarrıfa bağlı bir jandarma teşkilatı oluşturulacaktı. Ayrıca Lübnan'da toplanacak vergiler ile öncelikle mutasarrıflığın yönetim ve diğer harcamaları karşılanacak artan miktar ise merkezi hazineye intikal edecekti. Bütçenin açık vermesi durumunda bu açık merkezi hazine tarafından finanse edilecekti.³³

Yeni düzenlemeyle birlikte 1861 yılında ilk mutasarrıf olarak İstanbul Ermeni Katoliklerinden Davit Efendi atanmıştır. Ayrıca ilk mutasarrıf için üç yıllık bir görev süresi belirlenmiş ve bu sürenin sonunda protokolü imzalayan ülkelerin temsilcileri, meseleleri gözden geçirmek üzere Osmanlı hariciye nazırı ile tekrar bir araya gelmişlerdir. 1864'te yapılan bu toplantıda, son üç yıllık tecrübenin ışığında mutasarrıflık yönetimini yenileme önerileri üzerine uzun müzakereler, bir dizi önemli değişiklikler ele alınmış ve Cebel-i Lübnan nizamnamesine 6 Eylül 1864 tarihinde imzalanan başka bir uluslararası protokol ile nihai şekli verilmiştir. Nizamnamenin bu gözden geçirilmiş versiyonu, Cebel-i Lübnan'ın yönetim şekli için temel belge olarak kalmıştır.³⁴

Yeni düzenlemeyle Cebel-i Lübnan'a müstakil mutasarrıflık statüsü verilmiş ve bu özerk statü 11 Temmuz 1915'te Osmanlı Devleti tarafından tek taraflı olarak feshedilmesine kadar sürmüştür.³⁵ Bu yeni dönem Cebel-i Lübnan'ın siyasi olarak en istikrarlı dönemlerinden birini teşkil etmiştir. Diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası

³³ Cenk Reyhan, "Cebel-i Lübnan Vilayet Nizamnamesi", *Memleket Siyaset Yönetim* (2006): 171-181; Acar, *Lübnan Bunalımı*, 18; Buzpınar, "Lübnan", 251.

³⁴ Engin Deniz Akarlı, *The Long Peace: Ottoman Lebanon, 1861-1920* (Berkeley: University of California Press, 1993), 33-34.

³⁵ Aziz Kılıç, "Adanalı Bir İttihatçı: Ali Münif Yeğena (1874-1951) ve Siyasi Yaşamı", *History Studies* 12, no. 4, (Ağustos 2020): 2010-2011.

olmasına rağmen Cebel-i Lübnan İstanbul'dan oldukça bağımsız bir anlayışla hareket etmiştir. I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet dönemlerinde özerk statüsünü gerekçe göstererek meclise temsilci göndermemiştir.³⁶

3. II. Meşrutiyetin İlanının Cebel-i Lübnan'da Yansımaları ve 1908 Meclis-i Mebûsan Seçimleriyle İlgili Tartışmalar

Meşrutiyetin yeniden ilanını sağlayan İTC'nin amacı meşrutiyet idaresini tesis ederek Osmanlı birliğini sağlamaktı. Bunun için Osmanlılık bilincinin yerleştirilmesi gerekmekteydi.³⁷ İTC, Osmanlı unsurları arasındaki farklılıkları kaldırıp bir üst kimlik olarak Osmanlı kimliği inşa ederek modernleşme adımlarıyla da modern bir devlet yaratmayı planlıyordu. İttihatçıların siyasal projeleri, dinsel ayrıma dayalı olmayan ve anayasal eşitlik öneriyordu. Bu kimlik siyaseti imparatorluğu bir arada tutmaya yarayacak oportünist bir kimlik siyasetiydi.³⁸ İttihatçıların hedefi Osmanlılık temelinde merkezi ve güçlü devlet yapılanmasıydı. Bu siyasetin en önemli araçları anayasa ve merkezileşmiş iktidardı. Merkezileştirme politikasının en önemli argümanı hukuki eşitlik ve imparatorluğun her tarafında tek tip hukuk sisteminin uygulanmasıydı.³⁹ İTC'nin Arap vilayetlerine karşı politikası, rejimin siyasal güvenliği ve merkezileşmiş bir idari denetim çerçevesinde belirlendi.⁴⁰ Bu çerçevede İttihatçılar, vilayetlerde imtiyazlı yönetim anlayışına karşıydılar. Bu nedenle meşruti sistemin yerleşmesi için Cebel-i Lübnan gibi imtiyazlı bölgelerde de seçim girişimlerinde bulunuldu.

³⁶ Hasan Kayalı, *Jön Türkler ve Araplar*, çev. Türkan Yöney (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2019), 31.

³⁷ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler I*, (İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1988): 370.

³⁸ Suavi Aydın ve Ömer Türkoğlu, "İttihad ve Terakki Programının ve Eyleminin Radikal Dönüşümü: 1908 Öncesi ve Sonrası", içinde II. *Meşrutiyeti Yeniden Düşünmek*, der. Ferdan Ergut (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009), 261; Cem Emrence, *Osmanlı Ortadoğu'sunu Yeniden Düşünmek*, çev. Gül Çağalı Güven (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012), 99.

³⁹ Özer Özbozdağlı, "İttihat-Terakki ve Makedonya Sorunu 1908-1912" (Doktora Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 2016), 77.

⁴⁰ Cleveland, *Modern Ortadoğu*, 157.

Meclis-i Mebûsan'ı yeniden toplantıya çağırın ve aynı zamanda II. Meşrutiyet Dönemi'ni de başlatan 23 Temmuz 1908 tarihli irade-i seniyye ile Osmanlı İmparatorluğunda seçim süreci başlamıştı.⁴¹ Hükümet, 24 Temmuz'da yaptığı bir açıklamayla otuz yılı aşkın süredir "tatilde" olan parlamentonun yeniden toplanması için seçimlerin biran önce yapılacağını duyurdu.⁴² Seçim mevzuatında yapılan düzenlemeler sonucunda 2 Ağustos 1908 tarihinde Padişah tarafından da onaylanarak yürürlüğe giren 83 maddelik İntihab-ı Meb'usan Kanun-i Muvakkatı⁴³ 1908 seçimlerinin yasal dayanağını oluşturdu. Seçim yasasının ve diğer ilgili talimatların 3 Ağustos 1908'de sancaklara dağıtılmasıyla birlikte seçim süreci başlamıştır.⁴⁴

Meşrutiyetin yeniden ilanı diğer Osmanlı vilayetlerinde olduğu gibi başlangıçta Cebel-i Lübnan'da da coşkuyla karşılandı.⁴⁵ Ancak bu coşku kısa süre içerisinde yerini siyasi gerilimlere bırakarak merkezi yönetimin siyasi yapısında meydana gelen değişiklik karşısında özerk yapısıyla Cebel-i Lübnan'ın tutumunun ne olacağı sorusuna bıraktı. Diğer taraftan Osmanlı hükümeti ve İttihatçılar, Cebel-i Lübnan'da seçimlerin yapılmasını ve bölgenin Meclis-i Mebûsan'da temsil edilmesi yönünde politika izliyordu. Bölgenin doğrudan merkezi yönetime bağlanması için daha önce gösterilen çabalar sonuç vermemişti. Ancak meşrutiyetin yeniden ilanı ile birlikte toplanacak olan Meclis-i Mebûsan'da Cebel-i Lübnan'ın temsil edilmesi Osmanlı Devleti'nin bölgedeki egemenliğinin bir göstergesi niteliğindedir. Osmanlı'nın bu politikası çerçevesinde ittifak ve iş birliği kurabileceği en olası topluluklar Dürziler ve diğer Müslüman gruplardı. Bu iş birliğinde Dürzi Arslan ailesi ön plana çıkmaktaydı. Özellikle İmparatorluğun bütünlüğünü savunan ve buna derinden inanan Emir Şekip Arslan, Cebel-i Lübnan'ın Meclis-i

⁴¹ Fevzi Demir, *Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri 1908-1914* (İstanbul: İmge Kitabevi, 2007), 49.

⁴² Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, çev. Ayda Erbal (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), 279.

⁴³ Bu seçim yasası 1877-78'de toplanan Meclis-i Mebusan tarafından hazırlanmış fakat yasalaşmamıştı. Tarhan Erdem, *Anayasalar ve Seçim Kanunları 1876-1982* (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1982), 134-151.

⁴⁴ Demir, *Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi*, 50-61.

⁴⁵ Hitti, *Lebanon in History*, 481.

Mebûsan'da temsil edilmesini savunan önde gelen isimlerdendi.⁴⁶

Osmanlı hükümeti Meclis-i Mebûsan seçimleri için hazırlıkların tamamlanması ve seçimlerin yapılması talimatını tüm sancaklara verdiği Cebel-i Lübnan yerel hükümetinin kararı başlangıçta seçimlerin yapılmaması yönündeydi. Mutasarrıf Yusuf Paşa Dahiliye Nezaretine, Cebel-i Lübnan'ın yönetim şekline dolayı Meclis-i Mebûsan için mebus seçiminden vazgeçildiğini ve daha önce de Cebelden mebus seçilmediğini 1 Ağustos 1908'de bildirmiştir.⁴⁷ Burada Yusuf Paşa'nın temel gerekçesi ise Mart 1877'de toplanan ilk Osmanlı Meclis-i Mebûsan'ına Cebel-i Lübnan'ın özerk statüsünden dolayı mebus göndermemesiydi.⁴⁸ Yusuf Paşa'nın seçimlerin yapılmaması yönündeki tutumu Beyrut Valisi Nazım Paşa tarafından da ifade edilmekteydi. Nazım Paşa'nın bildirdiğine göre, Yusuf Paşa Kanun-i Esasi'nin Cebel-i Lübnan'da uygulanması konusunda bazı patrik ve papazların ve diğer çeşitli kesimlerin telkinleriyle meşrutiyet taraftarlarına destek vermemekteydi. Kanun-i Esasi taraftarları anayasanın Cebel-i Lübnan'da da uygulanmasını talep etmek için mutasarrıflığa bir heyet göndermiş, Yusuf Paşa'nın anayasanın uygulanması için elinden geleni yapacağını belirtmesi üzerine heyet dağılmıştır.⁴⁹

Yusuf Paşa seçimlerin yapılmaması yönündeki kararından bir süre sonra vazgeçmiştir. Bu karar değişikliğinde Cebel-i Lübnan'daki meşrutiyet taraftarları, Beyrut valisi ve yerel örgütleri aracılığıyla İTC'nin çabaları ve merkezi yönetimin talimatlarının etkili olduğu anlaşılmaktadır. Yusuf Paşa önceki kararın aksine Cebel-i Lübnan'ın özerk statüsünün korunması koşuluyla seçimlerin yapılabileceğini Dâhiliye Nezaretine bildirdi. Söz konusu kararda, Cebel-i Lübnan'a verilmiş olan imtiyazların baki kalacağına ve Meclis-i Mebûsan'da alınacak kararlardan bu imtiyazlara aykırı olanların Cebel-i Lübnan'da uygulanmamasına dair verilecek bir teminat şartıyla seçimlerin yapılabileceği ifade

⁴⁶ Emrence, *Osmanlı Ortadoğu'sunu*, 101-102.

⁴⁷ BOA. DH. ŞFR. 403/123, 19 Temmuz 1324.

⁴⁸ Kayalı, *Jön Türkler*, 31.

⁴⁹ BOA. ŞD. 2306/5, 1 Ağustos 1324.

edilmektedir.⁵⁰ Yerel hükümetin aldığı bu karar Cebel-i Lübnan'daki seçim yanlısı liberal grupların da savunduğu görüştü.

Bu sırada Osmanlı hükümeti imtiyazlı yönetim şeklinden dolayı Cebel-i Lübnan'da Meclis-i Mebûsan seçimlerinin yapılıp yapılamayacağıyla ilgili Bab-ı Ali Hukuk Dairesinin mütalaasını istemiştir. Hukuk Dairesi 10 Eylül 1908 tarihli mütalaasında, Cebel-i Lübnan nizamnamesine atıfta bulunarak bölgenin imtiyazlı statüsünün Lübnanlıların rızası ve nizamnameyi imzalayan devletlerin onayları oldukça devam edeceğini ifade etmiştir. Mütalaanın devamında Kanun-ı Esasi'nin 71. maddesi gereğince Meclis-i Mebûsan azasının kendini seçen dairenin vekili olmayıp umum Osmanlıların vekili olduğunu ve bu bağlamda Cebel-i Lübnan mebuslarının söz konusu nizamnamenin hüküm ve şartlarına bağlanacaklarından daha önceden yapıldığı gibi Cebel-i Lübnan'dan mebus seçiminden vazgeçilmesi önerisinde bulunulmuştur. Eğer seçimler yapılacaksa da Cebel-i Lübnan imtiyazının devam edeceğinin teminatının verilmesi ve gönderilecek vekilin Meclis-i Mebûsan'a dair hukuka bağlı olması şartıyla gönderebileceklerinin teklif edilmesi, kabulü halinde seçimin en uygun zamanda hal edilmesi, aksi takdirde konunun toplanacak olan Meclis-i Mebûsan'a havale edilmesi önerilmiştir.⁵¹

Cebel-i Lübnan halkının temsil ilkesine karşı tutumuna bakıldığında, başlangıçta bölgede bulunan nerdeyse tüm mezheplerdeki liberal hizipler, İmparatorluğun diğer vilayetlerinde olduğu gibi Cebel-i Lübnan'ın da Kanun-i Esasi'nin tanıdığı hak ve özgürlüklerden faydalanması, Osmanlı parlamentosunda temsil edilmesiyle ilgili güçlü bir eğilimi desteklemiştir.⁵² Liberaller, Cebel-i Lübnan mutasarrıflığının Osmanlı İmparatorluğu'nun ayrılmaz bir parçası olduğunu bu yüzden Beyrut gibi mecliste temsilcilerinin olması gerektiğini savunuyorlardı. Bununla birlikte 1861 nizamnamesinin ihtiyaçları karşılamadığı ve zamana uygun idari reformların yapılması

⁵⁰ BOA. ŞD. 2306/5, 1 Ağustos 1324.

⁵¹ BOA. ŞD. 2306/5, 28 Ağustos 1324.

⁵² F.O. 424/216, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 59, Beyrut, 20 Ağustos 1908; Spagnolo, *France & Ottoman Lebanon*, 250

gerektiğini de vurguluyorlardı. Diğer taraftan Cebel-i Lübnan'ın Bulgaristan ve Girit gibi ayrıcalıklı bir vilayet olduğunu ve bu vilayetlerin anayasanın yetki alanına girmediğini belirtiyorlardı. Bu bağlamda nizamnamenin yerini alacak herhangi bir düzenlemeye de karşıydılar.⁵³

Çeşitli mezheplerden oluşan seçim yanlısı liberal koalisyonun asıl amacı meşrutiyetle birlikte ortaya çıkan yeni siyasi durumu değerlendirip gerekli gördükleri idari reformları gerçekleştirmek olduğu söylenebilir. Maruniler içerisindeki kilise karşıtı liberal grup, Osmanlı Anayasası'nın yeniden yürürlüğe girmesinin sunduğu fırsatlardan yararlanarak gerekli gördükleri idari reformları başlatmak için eyleme geçmişlerdi.⁵⁴ Bu grup meclise temsilci gönderilmesinden yanaydı. Böylece Maruni Patriği İlyas Butrus el- Huveyyik'in ve kilisenin otoritesini kıracaklarını düşünüyorlardı. Statükoyu sürdürmekten yana olan patrik, yeni sistemin kilisenin ayrıcalıklarına zarar vereceğini ve mevcut düzenin istikrarını bozacağını düşünüyordu. Dolayısıyla patrik ve kilise çevreleri meclise temsilci gönderilmesine karşıydı.⁵⁵ Maruniler içerisindeki liberal hareketin başlıca liderleri ise Habib es-Sa'd Paşa, Kenan el-Dahir Bey, Selim Avn Bey gibi önde gelen kişilerdi.⁵⁶ Maruniler dışındaki kesimlerden de Cebel-i Lübnan'ın yönetiminde iyileştirmelerin acil gerekliliği üzerinde ısrar edilmekteydi. Dürziler içerisinde bu eğilim, Emir Mustafa Arslan, Şekib Arslan ve Nesib Canbolat Bey gibi isimler tarafından yönetilmekteydi. Rum Ortodokslar içerisinde ise Faris Muşerek, Gabriel Nassar Efendi gibi isimler aktif bir şekilde harekete destek vermektedirler.⁵⁷ Ayrıca İdare Meclisi de başlangıçta temsil ilkesinden yana tutum sergilemiştir.⁵⁸

⁵³ Bedross Der Matossian, *Parçalanın Devrim Düşleri*, çev. Renan Akman (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), 119.

⁵⁴ F.O. 424/217, Sir G. Lowther'dan Sir Edward Gray'e, no. 605, İstanbul, 23 Eylül 1908.

⁵⁵ Matossian, *Parçalanın Devrim*, 156.

⁵⁶ F.O. 424/217, Sir G. Lowther'dan Sir Edward Gray'e, no. 605, İstanbul, 23 Eylül 1908.

⁵⁷ F.O. 424/217, Sir G. Lowther'dan Sir Edward Gray'e, no. 605, İstanbul, 23 Eylül 1908.

⁵⁸ Spagnolo, *France & Ottoman Lebanon*, 251.

Diğer taraftan meşrutiyetin yarattığı yeni siyasal ortam Mutasarrıf Yusuf Paşa'ya⁵⁹ yönelik gizli muhalefeti de ateşlemiş, mutasarrıfın yönetiminden memnun olmayan kesimler taleplerini açıkça dillendirmeye başlamıştı.⁶⁰ İdari reform talebinde bulunanlar, yetkileri tek bir mutasarrıfın elinde toplayan yönetim şeklinin artık çağın gereklerine uymadığını bu yüzden meşrutiyetin ilanıyla birlikte ortaya çıkan yeni yönetim şekline Cebel-i Lübnan'ın da faydalanması gerektiğini savunmaktaydılar.⁶¹ Örneğin Şekip Arslan Lisan'ül Hal gazetesinde yazdığı yazılarda meclise temsilci göndermenin tek adam yönetimine de son vereceğini ifade etmekteydi.⁶²

Meşrutiyetin yeniden ilanının yarattığı heyecan ve siyasi dalgalanma Cebe-i Lübnan bölgesinde devam ederken Dürzi, Maruni ve Ortodoks toplumları içerisindeki liberallerin oluşturduğu koalisyon, 9 Eylül 1908'de Beyrut'ta bir toplantı düzenledi. Toplantıya çeşitli mezhepleri temsil eden 30'a yakın kişi katılmıştı. Toplantıda, Cebel-i Lübnanlıların yerel hükümetten taleplerini içeren bir metin oybirliğiyle kabul edildi. Söz konusu toplantıda kabul edilen metne göre;

- 1) Cebel-i Lübnan'da Kanun-i Esasi'nin ilanı ve İstanbul'daki parlamentoda temsili, Lübnan halkı izin vermediği sürece, parlamentoda Cebel-i Lübnan nizamnamesini etkileyecek müzakerelerin yapılmaması şartına bağlıdır.
- 2) Cebel-i Lübnan'ın mevcut İdare Meclisinin feshedilmesi ve halkın güvendiği yeni üyelerin seçilmesi.
- 3) İmparatorluğun diğer bölgelerinde gerçekleştirildiği gibi yolsuzluğa bulaşmış memurların görevden alınması.
- 4) Yeni vergilerin iptal edilmesi.

⁵⁹ Cebel-i Lübnan Mutasarrıfı Muzaffer Paşa'nın vefatı üzerine 9 Temmuz 1907'de Hariciye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdürü Yusuf Franko Bey yeni mutasarrıf olarak atanmıştı. BOA. A.Ş. MTZ.CL..., 5/205, H. 28.05.1325. Yusuf Paşa'nın ataması garantör devletler tarafından da güçlü bir şekilde desteklenmişti. Akarlı, *The Long Peace*, 71.

⁶⁰ Spagnolo, *France & Ottoman Lebanon*, 249.

⁶¹ Emir Şekib Arslan, *İttihatçı Bir Arap Aydınının Anıları*, çev. Halit Özkan (İstanbul: Klasik Yayınları, 2005), 11.

⁶² Matossian, *Parçalanmış Devrim*, 119.

5) Mali reformlar için halk tarafından seçilen bir geçici danışma meclisinin oluşturulması.⁶³

Bu talepleri içeren metnin hazırlanmasında Habib es-Sa'd Paşa, Kenan ed-Dahir Bey, Emir Mustafa Arslan, Şekib Arslan ve Nesib Canbolat Bey gibi isimler etkili olmuştu.⁶⁴ Ayrıca toplantıda Cebel-i Lübnan'ın çeşitli mezheplerini temsil eden ve beş kişiden oluşan bir heyet de grup adına oluşturulmuştu. Bu heyet aracılığıyla söz konusu taleplerin bir kopyası Beyrut'taki konsolosluklara da bildirilmiştir.⁶⁵ Yine aynı heyet, konsoloslara başlatılan hareketin amacının Cebel-i Lübnan'ın ayrıcalıklarının kaldırılması için çalışmak olmadığını, mevcut ayrıcalıklar dışında kalan konularda Cebel-i Lübnan'ın meşruti sistemden faydalanmasını sağlamak olduğunu anlatacak ve konsolosların da desteği sağlanmaya çalışılacaktı.⁶⁶

Konsoloslara durum anlatıldıktan sonra söz konusu talepleri Mutasarrıf Yusuf Paşa'ya bildirmek ve bu tedbirlerin uygulanmasını talep etmek üzere Cebel-i Lübnan'daki bütün kazalardan gelen ve çeşitli mezhepleri temsil eden yaklaşık seksen kişilik bir grup Yusuf Paşa'nın sarayının bulunduğu Beytüddin kasabasına hareket etti.⁶⁷ Yusuf Paşa ile görüşmek ve daha önce bahsedilen reform taleplerini sunmak için Dürzilerden Şekib Arslan ve Nesib Canbolat, Marunîlerden Habib es-Sa'd Paşa, Kenan ed-Dahir Bey ve Rum Ortodokslardan Faris Muşerek gibi beş ana ismin içerisinde bulunduğu on iki kişilik bir heyet oluşturuldu. Cebel-i Lübnan'ın nüfus bakımından en kalabalık topluluğu olan Marunîleri temsil ettiği için Habib es-Sa'd Paşa heyetin sözcülüğüne seçilmişti. Heyet 12 Eylül'de Yusuf Paşa ile görüşüp reform taleplerini bildirdi. Ancak Mutasarrıf Yusuf Paşa, heyeti halkın temsilcisi olarak tanımadığını söyleyerek bütün talepleri reddetti ve gelenlerin saraydan zorla çıkarılması için Lübnanlı askeri birliğin komutanına emir verdi.

⁶³ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 64, Beyrut, 9 Eylül 1908.

⁶⁴ Spagnolo, *France & Ottoman Lebanon*, 249.

⁶⁵ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 64, Beyrut, 9 Eylül 1908.

⁶⁶ Arslan, *İttihatçı Bir Arap*, 14.

⁶⁷ A.g.e., 12.

Ancak komutan Cebel-i Lübnan'ın ileri gelenlerine karşı böyle bir emri yerine getiremeyeceğini bildirerek verilen emri yerine getirmedi. Bunun üzerine Yusuf Paşa Beytüddin'de bulunan Türk müfrezesinin komutanına emir verdi ancak mutasarrıfın bu girişimi de sonuçsuz kaldı. Bu sırada heyeti desteklemek üzere çoğunluğu Dürzilerden oluşan büyük bir kalabalık da toplanmaya başlamıştı. Diğer taraftan heyet İttihat ve Terakki'nin desteğini sağlamak üzere mutasarrıfın meşrutiyetin ilanını kabul etmediğine dair Selanik'e telgraflar da çekmiştir.⁶⁸

Başlangıçta heyetin temsili karakterini ve reform taleplerini reddeden Yusuf Paşa baskılara dayanamayarak ertesi gün heyet ile yeniden görüştü ve bazı talepleri kabul etmek zorunda kaldı. Kabul edilen reform talepleri; anayasayı derhal ilan etmek, İdare Meclisinin feshedilmesi ve yeni üyelerin ıslah edilmiş bir seçim esasına göre seçilmesi için Osmanlı hükümetinin gerekli müeyyidesini sağlamak ve maliyeyi yeni İdare Meclisi aracılığıyla düzenlemek şeklindeydi.⁶⁹ Heyetin Yusuf Paşa'ya kabul ettirdiği bu talepler arasında Meclis-i Mebûsan seçimlerinin yapılmasıyla ilgili özel bir madde yoktu fakat seçimlerin Anayasanın ilanının doğal bir sonucu olarak yapılacağı öngörülmüş olabilir.

Yusuf Paşa söz konusu talepleri kabul ettikten sonra bazı üst düzey yerel hükümet görevlilerini de görevden almaya zorlandı. İdare Meclis Başkanı Emir Kaplan Ebu'ul-lüma (Marunî), Nasıf er-Reys (Grek Ortodoks), Şuf Kaymakamı Emir Tevfik Arslan (Dürzi), Metn ve Kisruvan kaymakamları görevden alınanlar arasındaydılar. Bunların yerlerine Cebel-i Lübnan'ın parlamentoda temsil edilmesini ve idari reform isteyen Beytüddin heyetinin içerisinde bulunan bazı kişiler atandı. Örneğin Şuf kaymakamlığına Emir Şekib Arslan, İdare meclis başkanlığı yardımcılığına liberal hareketle bağlantısı bulunan Selim Avn Bey atanmışlardı. Ancak bu görevden alma ve yeni atamalar, heyetin diğer taleplerinde yer alan önemli ilkeleri gölgede bırakmıştır. Çünkü bu harekete önderlik yapanların elde ettikleri gücü siyasi rakiplerini tasfiye

⁶⁸ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 65, Beyrut, 18 Eylül 1908; Arslan, *İttihatçı Bir Arap*, 12; Spagnolo, *France & Ottoman Lebanon*, 250.

⁶⁹ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 65, Beyrut, 18 Eylül 1908.

etmek ve onların yerine geçmek için kullandıkları yönünde kamuoyunda tepkilere yol açmıştır.⁷⁰ Kısa bir süre sonra haklarında herhangi bir soruşturma yapılmadan, gerekçesiz bir şekilde görevden alınan bu üst düzey yerel hükümet görevlilerinin destekçileri karşı gösterilere başlamış ve durumu protesto eden dilekçeler kaleme almışlardır.⁷¹ Heyetin ikinci talebi olan İdare Meclisinin feshedilmesi ve yeni üyelerinin seçilmesine ilişkin olarak Yusuf Paşa merkezi hükümete telgraf çekerek bu konuda izin istemiştir. Ancak aldığı cevapta bu kadar sert bir önlem için doğru bir zaman olmadığı kendisine bildirilmiştir. Heyetin Yusuf Paşa'ya yönelttiği üçüncü talep ise dilekçe vergisi gibi bazı vergilerin kaldırılmasının emredilmesiyle sonuçlanmıştır.⁷²

Cebel-i Lübnan nizamnamesi gereğince garantör devletlerin bu yeni durum karşısındaki tutumlarının ne olacağı önemliydi. Fransız büyükelçiliği, Osmanlı parlamentosuna katılmanın Cebel-i Lübnan'ın ayrıcalıklarının tehlikeye atabileceği yönünde görüş bildirmekteydi. İngiliz büyükelçiliğine göre ise Osmanlı parlamentosuna katılmanın büyük devletlerin karar vereceği bir meseleydi.⁷³ Avrupalı devletler Cebel-i Lübnan nizamnamesinin uluslararası temelini ileri sürerek Cebel-i Lübnan'ın parlamentoda temsilini Osmanlı hükümeti ile garantör devletler arasında çözülmesi gereken bir mesele olduğunu ileri sürseler de özellikle Fransa ve İngiltere bölgenin Osmanlı devletiyle bağlarını güçlendireceğinden, Cebel-i Lübnan'ın Osmanlı meşruti sistemine entegre olmasına karşıydılar.⁷⁴ İngiliz Büyükelçi Gerard Lowther raporunda, Fransa büyükelçisiyle bu meseleyi görüşüğünü ve Beyrut'taki her iki devletin konsoloslarına çektikleri telgrafta, Cebel-i Lübnan'da halk parlamentoya temsilci göndermekte ısrar ederse bunu durdurmanın mümkün olmadığını, ancak bu tür seçimlerin yasallığının Osmanlı parlamentosu tarafından incelenmesi gerektiğini ve aynı

⁷⁰ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 65, Beyrut, 18 Eylül 1908; Arslan, *İttihatçı Bir Arap*, 14.

⁷¹ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 66, Beyrut, 25 Eylül 1908.

⁷² F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 66, Beyrut, 25 Eylül 1908.

⁷³ Spagnolo, *France & Ottoman Lebanon*, 251.

⁷⁴ Aslan, *İttihatçı Bir Arap*, 12.

zamanda seçilen temsilcilerin sahip oldukları imtiyazları sürdürmekte ısrar etmeleri durumunda, onların seçimlerinin muhtemelen iptal edileceğini belirttiklerini ifade etmektedir.⁷⁵ Beyrut'taki İngiltere Başkonsolosu Cumberbatch 25 Eylül 1908 tarihli raporunda, Fransa ve Rus meslektaşlarıyla birlikte Cebel-i Lübnan'ın ileri gelenlerine bölgede anayasanın ilan edilmesi ve seçimlerin yapılmasının imtiyazların feshedilmesiyle eşanlı olarak değerlendirilmesi riskini doğurabileceğini, bu uygulamaların imtiyazların korunmasıyla bağdaşmayacağını ve Osmanlı hükümeti tarafından imtiyazların korunmasını temin eden bir açıklama yapılmadıkça, anayasanın baştan sona reddedilmesi gerektiğini telkin ettiklerini ifade etmektedir.⁷⁶

Cebel-i Lübnan'da anayasanın ilan edilmesi ve seçimlerin yapılması yönünde oluşan liberal koalisyonun eylemleri bir süre sonra muhalif bir hareketin doğmasına yol açarak bölgedeki siyasi hareketliliği daha da karmaşık hale getirdi. Muhalif hareketin yürütücüleri İTC ve mutasarrıf tarafından da desteklenen liberal koalisyonun eylemlerinin Cebel-i Lübnan'a tanınan imtiyazlarla bağdaşmadığını, bu koalisyonun Cebel-i Lübnan'ın tamamını temsil etmediğini savunmaktaydılar. Ayrıca muhalif hareket, Beytüddin heyetinin talepleri içerisinde bulunan Anayasa'nın Lübnan'da yürürlüğe konulmasına itiraz etmekteydiler. Muhaliflere göre Cebel-i Lübnan'ın imtiyazları garanti altına alınmadıkça Anayasa kabul edilmemeliydi.⁷⁷

Meşrutiyetin ilanından beri Cebel-i Lübnan'ın parlamentoda temsili lehinde ve aleyhinde oluşan gruplaşmalar Ekim 1908'e gelindiğinde kategorik olarak belirginleşmeye başlamıştı. İttihat ve Terakki Beyrut şubesinin Sadarete gönderdiği malumata göre, Cebel-i Lübnan üç firkaya bölünmüş durumdaydı. Birinci fırka, Osmanlı Devleti ve garantör devletlerin Cebel-i Lübnan nizamnamesinde yapacağı bazı düzenlemelerle eski düzenin devam etmesini talep etmekteydi. Cebel-i Lübnan'ın müstakil olduğunu belirten bu fırka İdare Meclisi hukukunun

⁷⁵ F.O. 424/217, Sir G. Lowther'dan Sir Edward Gray'e, no. 26, Tarabya, 9 Ekim 1908;

⁷⁶ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 66, Beyrut, 25 Eylül 1908.

⁷⁷ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 66, Beyrut, 25 Eylül 1908.

genişletilmesiyle Cebel-i Lübnan'da ıslahatın mümkün olabileceğine inanmaktaydı. Mutasarrıf ve bazı Hıristiyan din adamlarından oluşan bu grubun öncülüğünü tahrirat kalemi müdürü Nasıf Bey yapmaktaydı. İkinci fırka imtiyazlara zarar vermeden Kanun-i Esasi'nin Cebel-i Lübnan'da uygulanmasını ve Meclis-i Mebûsan'a aza gönderilmesini talep etmekteydi. Bu grupta bazı Hristiyanlar, papazlar, Müslüman ve Dürziler yer almaktaydı.⁷⁸

Üçüncü fırka ise, Cebel-i Lübnan'ın imtiyazının tamamen kaldırılarak merkezi yönetime bağlanmasını savunmaktaydı. İttihatçılara göre üyeleri çok az olan bu grup, halk tarafından vatana ihanetle suçlanmamak için fikirlerini açıktan ifade edememektedir. Bu nedenle ilk etapta imtiyazların devamıyla Meclis-i Mebûsan'a temsilci gönderilmesini prensip olarak kabul etmiş durumdaydılar. Bu grupta Hristiyanlardan Kenan el-Dahir Bey, Selim Avn Bey, Dürzilerden Mir Mustafa, Mir Şekib Arslan ve Ahmed Hamada Bey, Nesib Canbolat gibi isimler bulunmaktaydı.⁷⁹

İngiliz konsolos Cumberbatch da Cebel-i Lübnan halkının bu meseleyle ilgili üç gruba ayrıldığını 8 Ekim 1908 tarihli raporunda bildirmektedir. Söz konusu rapora göre, gruplardan birini muhafazakârlar teşkil etmektedir. Muhafazakârlar uluslararası protokollerle güvence altına alınan Cebel-i Lübnan'ın özerk konumunda yapılacak herhangi bir değişikliğe tamamen itiraz etmekteydiler. Cumberbatch'a göre çıkarları Lübnan'da mevcut ekonomik sistemin sürdürülmesine bağlı olan güçlü Marunî din adamları bu grubun öncülüğünü yapmaktaydı. Ayrıca bu grup Osmanlı parlamentosuna inancı çok zayıf olan, oldukça fazla sayıda Marunî tarafından da desteklenmekteydi.⁸⁰

Cumberbatch ikinci grubu liberaller olarak adlandırmaktadır. Liberaller imtiyazların korunması şartıyla parlamentoda temsili tercih etmeye istekliydi. Bu ikinci grupta küçük toprak sahiplerinin büyük bir

⁷⁸ Beyrut Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti'nden Sadarete, BOA. ŞD. 2306/5, 27 Eylül 1324.

⁷⁹ Beyrut Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti'nden Sadarete, BOA. ŞD. 2306/5, 27 Eylül 1324.

⁸⁰ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 69, Beyrut, 8 Ekim 1908.

çoğunluğu ve tüm mezheplerden esnaflar bulunmaktaydı. Liberal olarak adlandırılan bu kesim 1861'den beri uygulanan yönetim şeklinde ıslahat yapılmasından yanaydılar. Cumberbatch üçüncü grubu ise radikaller olarak adlandırmaktadır. Bu grup Cebel-i Lübnan'ın imtiyazları korunsun veya korunmasın bölgenin Meclis-i Mebûsan'da temsil edilmesini ve merkezi yönetime doğrudan katılmayı amaçlamaktaydı. Bu grubun liderleri daha önce bahsedilen Beytüddin heyetini oluşturup eyleme geçen kişilerdi.⁸¹

Osmanlı İmparatorluğunda Meclis-i Mebûsan seçimleri için süreç başlayalı yaklaşık iki ay geçmesine rağmen Cebel-i Lübnan yerel hükümeti seçimler konusunda hareketsiz kalmış ve henüz kayda değer bir adım atmamıştı. Bu sırada İTC Selanik'ten bölgeye bir reform heyet gönderdi.⁸² Aslında bu heyetin esas amacı, seçim hazırlıklarını hızlandırmaktı. Bu amaçla 20 Eylül 1908'de Cebel-i Lübnan'ın Âliye kasabasında, Kanun-i Esasi'nin ilanı münasebetiyle İTC reform heyeti, Beyrut valisi, Mutasarrıf Yusuf Paşa ve bazı üst düzey memurların da katıldığı bir miting düzenlendi. Bu konuda Beyrut valisinin Dahiliye Nezaretine bildirdiğine göre mitinge katılan halk "kendilerinin de ümmeti Osmaniye'den olduklarını belirterek, Kanun-i Esasinin Osmanlılara temin etmiş olduğu hürriyetten yararlanmak" istediklerini ve bu nedenle mebus seçimlerinin hemen yapılmasını talep etmişlerdir.⁸³ Yine Beyrut valisinin bildirdiğine göre söz konusu mitinge Müslümanlarla beraber Hıristiyanlardan da önemli bir katılım olmuştur.⁸⁴ Mitingden kısa bir süre sonra Yusuf Paşa, kaymakamlara seçimlerin yapılması konusunda biran önce adım atılması talimatını verdi ve seçimlerde izlenecek prosedürü açıklamak üzere her kazaya iki delege gönderdi.⁸⁵

Yusuf Paşa'nın kaymakamlara verdiği talimat, seçimlerin yapılmasına

⁸¹ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 69, Beyrut, 8 Ekim 1908.

⁸² BOA. ŞD. 2306/5, 27 Teşrin-i evvel 1324.

⁸³ BOA. ŞD. 2306/5; BOA. DH. MKT. 1298/60, 9 Eylül 1324.

⁸⁴ BOA. DH. MKT. 2629/100, 27 Eylül 1324.

⁸⁵ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 69, Beyrut, 8 Ekim 1908.

yönelik atılan ileri bir adımdı. Ancak Yusuf Paşa'nın bu eylemi, seçim karşıtı hareketin eylem ve propagandalarını da hızlandırdı. Cebel-i Lübnan'ın yeni anayasal rejime katılması için başlatılan hareket, 1908 Eylül ayının ikinci yarısından itibaren, yavaş yavaş yönünü değiştirerek yerini yapılacak herhangi bir seçime karşı protestolara bıraktı. Osmanlı Devleti'nden Cebel-i Lübnan'ın ayrıcalıklarının korunması için tatmin edici garantiler elde edilememesi sonucunda, başlangıçta Osmanlı'nın yeni anayasal rejimine Cebel-i Lübnan'ın da dahil olması gerektiğini savunan liberal koalisyon içerisinde bulunan bazı kesimler, Beytüddin heyetinin destekçileri, özellikle nüfuzlu bazı Maruniler, katılım konusunda tarafsız tutum sergileyen Maruniler fikir değiştirerek, Cebel-i Lübnan'ın mevcut durumunun korunması ve seçimlerin yapılmaması yönünde hareket etmeye başlamışlardır.⁸⁶

Katılımın reddi ilk olarak Marunîlerin çoğunlukta olduğu Deyr'ül Kamer (Dair al-Qamar) belediyesi tarafından 24 Eylül 1908'de İstanbul'a iletilen telgrafta dile getirildiği anlaşılmaktadır. Söz konusu telgrafta şunlar ifade edilmekteydi: "Mutasarrıfımız Cebel-i Lübnan imtiyazına aykırı olarak Meclis-i Mebûsan seçimlerinin burada yapılmasını teklif ediyor. Halbuki fermanla verilen ve düvel-i muazzamanın korunması altında bulunan imtiyaza binaen Meclis-i Mebûsan'da vekil bulundurmamak zorunda değiliz."⁸⁷ Deyr'ül Kamer belediyesini Âliye belediye komisyonu, Şuf kazası belediye komisyonu gibi daha birçok belediye izlemiş ve bunlar da temsilci gönderme girişimlerine karşı çıktıklarını, yapılması planlanan seçimleri protesto ettiklerini, nizamnameye aykırı her türlü uygulamayı reddettiklerini bildirmişlerdir.⁸⁸

Seçimlere itiraz, sadece Cebel-i Lübnan içerisinde değil farklı ülkelerde yaşayan Lübnanlılar tarafından da gelmekteydi. Örneğin Amerika'da bulunan Lübnanlılar tarafından New York'tan gönderilen telgrafta şu ifadeler yer verilmekteydi: "Meşrutiyet taraftarı olmakla beraber,

⁸⁶ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 69, Beyrut, 8 Ekim 1908.

⁸⁷ BOA. ŞD. 2306/5, 11 Eylül 1324.

⁸⁸ BOA. ŞD. 2306/5, 20 Eylül 1324; BOA. ŞD. 2306/5, 21 Eylül 1324; BOA. ŞD. 2306/5, 25 Eylül 1324.

Cebel-i Lübnan sahip olduğu muhtariyet idaresinde bırakılmalıdır. Amerika'da bulunan yüz bin Lübnanlının vekillerinden oluşan cemiyet Cebel-i Lübnan tarafından meclis-i millide mebus bulundurulması girişimlerini protesto eder, Cebel-i Lübnan'ın sahip olduğu hukukun korunmasını talep ederiz.”⁸⁹ İstanbul'a iletilen bu protesto telgrafların yanı sıra konsolosluklara da çok sayıda dilekçeler iletilmiştir. İngiliz konsolos Cumberbatch 30 Ekim 1908 tarihli raporunda, konsolosluklara parlamento temsiline karşı çok sayıda dilekçe geldiğini, dilekçe sayısının 175 ve toplam imza sayısının ise 25.000'e yakın olduğunu ve bu dilekçe ve imzaların her mezhepten ve her sınıftan kişilere ait olduğunu ifade etmektedir.⁹⁰ Arapça yayın yapan bazı gazeteler de seçimler aleyhine yayın yapmaktaydılar.⁹¹

Cebel-i Lübnan halkı nezdinde seçimlere katılıp katılmama ile ilgili tartışmalar devam ederken yerel hükümet seçimle ilgili resmi süreci Eylül 1908'in sonlarına doğru hızlandırdı. Mutasarrıf Yusuf Paşa kaymakamlara seçimlerin yapılması konusunda bir an önce adım atılması talimatını verdi. Mutasarrıflıkça seçimler için halka resmi duyuru yapıldı.⁹² Seçim talimatnamesi tercüme edilerek kazalara ve nahiyelere dağıtıldı ve halkın bilgilendirilmesi için memurlar görevlendirildi.⁹³ Fakat seçim sadece ahalisi Müslüman olan Şuf kazasında kabul gördü. Hristiyanların çoğunlukta olduğu bölgelerde ise Cebel-i Lübnan'ın imtiyazlarına zarar geleceği endişesiyle mebus seçim konusu kabul görmedi.⁹⁴ Bu durum karşısında Beyrut valisi, Cebel-i Lübnan'ın imtiyazı baki kalmak üzere mebus kabul edilebileceği şeklinde mutasarrıflığa bir talimat gönderilmesi halinde seçimler aleyhine yapılan propagandanın önüne geçilebileceğini ve halkın seçimlere katılmasının sağlanabileceğini Dâhiliye Nezaretine bildirdi.⁹⁵ Dâhiliye Nezareti,

⁸⁹ BOA. ŞD. 2306/5, 21 Teşrin-i evvel 1324.

⁹⁰ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 77, Beyrut, 30 Ekim 1908.

⁹¹ BOA.ŞD. 2306/5, 16 Teşrin-i evvel 1324.

⁹² BOA. DH. MKT. 2629/100, 28 Eylül 1324.

⁹³ BOA. ŞD. 2306/5; BOA. DH. MKT. 2625/75, 23 Eylül 1324.

⁹⁴ BOA. ŞD. 2306/5, 30 Eylül 1324.

⁹⁵ BOA. DH. MKT. 2629/100, 27 Eylül 1324.

Mutasarrıflığa bu yönde bir talimat verdi.⁹⁶

Bu sırada halkın seçimlere katılma konusundaki olumsuz tutumunu pekiştiren bir karar Cebel-i Lübnan İdare Meclisinden gelmiştir. İdare Meclisi tarafından alınan kararda, ahali tarafından iletilen dilekçe ve telgraflarda imtiyazların korunması için Cebel-i Lübnan'ın Osmanlı parlamentosuna temsilci göndermemesi ifade edildiği, İdare Meclisinin ve hükümet yetkililerinin teşviklerine rağmen ahalinin temsilci göndermeyi reddetmekte ısrar ettiğini, hükümet tarafından gönderilen özel seçim delegelerinin raporlarının da bu yönde olduğu ve tüm bu sebeplerden dolayı Osmanlı parlamentosuna temsilci seçmeyi İdare Meclisinin reddettiği ifade edilmekteydi.⁹⁷

Cebel-i Lübnan'ın toplumsal yapısı göz önünde bulundurulduğunda, seçim meselesinin bölgede yeni bir mezhep çatışması veya bir karışıklığa neden olabileceğiyle ilgili kaygılar da yok değildi. Cebel-i Lübnan İTC şubesi Sadarete gönderdiği telgrafta; mebus seçimlerine katılma konusunda Cebel-i Lübnanlıların muhalefeti ve bu hususta vermiş oldukları dilekçelere rağmen, hükümetin halkı seçime ikna ve teşvik için memur görevlendirdiği, ancak memurlardan bazılarının sert bir tutum içinde oldukları ve bunun bir karışıklığa neden olabileceği belirtilerek önlem alınması istenmiştir.⁹⁸ Yine Rus elçisi de seçimlerin yapılmasıyla ilgili ilanın bölgede karışıklıklara neden olduğunu Sadarete bildirmiştir.⁹⁹

Cebel-i Lübnan'da mebus seçimi için alınan tüm tedbirlere rağmen halk seçimlere katılma konusunda imtina etmiştir. Bazı kazalarda başlayan seçimler ise sonuçlandırılmamıştır.¹⁰⁰ Seçimler Dürzilerin çoğunlukta olduğu Şuf kazasında kabul görmüştü. Kaza kaymakamı Cebel-i Lübnan'da Kanun-i Esasi'nin uygulanmasını ve seçimlerin yapılmasının önde gelen savunucularından Şekib Arslan'dı. Daha önce bahsedildiği

⁹⁶ BOA. ŞD. 2306/5, 30 Eylül 1324.

⁹⁷ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 77, Beyrut, 30 Ekim 1908.

⁹⁸ BOA. HR. SYS. 1859/4, 7 Teşrin-i evvel 1908.

⁹⁹ BOA. DH. MKT. 2725/93, 19 Kanun-i Sani 1324.

¹⁰⁰ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 77, Beyrut, 30 Ekim 1908.

üzere Arslan, Beytüddin heyetinin ana isimlerinden biriydi. Fakat Şekib Arslan dahi mevcut durumdan yola çıkarak seçimlerin ertelenmesini mutasarrıflıktan talep etmek zorunda kaldı. Arslan'a göre her türlü çaba halkın çoğunluğunun seçimlere karşı olmasından dolayı sonuçsuz kalabilirdi.¹⁰¹ Cebel-i Lübnan mutasarrıflığı ise halkın seçime katılmaktan kaçındığını belirten telgrafında; seçimlere katılma hakkının Anayasa'nın Osmanlı toplumuna verdiği bir hak olduğu, bu hakkı kullanmak istemeyenlere baskı ve şiddet uygulanamayacağını belirterek bu meselesinin Meclis-i Mebûsan'da görüşülmesine karar verildiğini bildirmiştir.¹⁰²

Aralık 1908'e gelindiğinde Meclis-i Vükela, Cebel-i Lübnan'ın Osmanlı Meclisine temsilci gönderme hakkına ilişkin önemli bir karar alarak, Cebel-i Lübnan'da seçimleri yaptırmak için son bir hamle yaptı. Kararda, kanunların tanziminin parlamentonun yetkilerinden biri olduğu, ancak Cebel-i Lübnan'ın nizamnamesi vasıtasıyla sahip olduğu yetkinin sadece yönetimle ilgili bir imtiyaz olduğu belirtilmekteydi. Kararın devamında Cebel-i Lübnan'ın kanun tanziminde yetkisi olmadığını, nizamname ile verilen imtiyazlarla hiçbir bağlantısı olmayan İmparatorluğun genel yasalarına tabi olduğu ve bu nedenle söz konusu yasaların hazırlanmasında yer alması gerektiği ifade edilmekteydi. Yine söz konusu kararda, mebus seçiminde Cebellilerin menfaati olduğundan ve aynı zamanda sancağın İmparatorluğun ayrılmaz bir parçası olmasından dolayı, diğer Osmanlı tebaası gibi Cebel-i Lübnan halkının da parlamentoya vekil gönderme hakkına sahip olduğu, Cebel-i Lübnan halkından isteyenlerin bu yasal haktan yararlanabilecekleri belirtilmekteydi.¹⁰³ Kararda imtiyazlara atıfta bulunulmasına rağmen, bunların Cebel-i Lübnan'ın Mecliste temsilinden etkilenip etkilenmeyeceği açıkça belirtilmemiştir.

Meclis-i Vükela'nın Cebel-i Lübnan sancağında seçimlerin yapılabileceğiyle ilgili kararı mutasarrıflığa tebliğ edildi ve mutasarrıflık

¹⁰¹ BOA. ŞD. 2306/5.

¹⁰² BOA. DH. MKT. 2651/81, 25 Teşrin-i evvel 1324; ŞD. 2306/5, 27 Teşrin-i evvel.

¹⁰³ BOA. MV. 1228/17, 9 Zilkade 1326; F.O. 424/218, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 90, Beyrut, 15 Aralık 1908.

tarafından kaymakamlara da iletildi. Aynı zamanda söz konusu karar yerel gazetelerde de yayınlandı. Fakat Meclis-i Vükela'nın bu kararı bölgede belirli bir heyecan yaratsa da halkın temsilci seçmekten kaçınma isteğini değiştirmedii. Mustafa Arslan, şekib Arslan gibi önde gelen Dürzi liderlerin bu kararı destekleme girişimleri de pek sonuç vermedi.¹⁰⁴ Sonunda statükonun sürdürülmesinden yana olanlar galip geldi ve Cebel-i Lübnan'da seçimlerin yapılmasından vazgeçildi.

4. Sonuç

Meşrutiyetin yeniden ilanını sağlayan İttihatçılarının amacı Osmanlılık temelinde merkezi ve güçlü bir devlet yapılanmasıydı. İmparatorluğa bağlı Cebel-i Lübnan gibi imtiyazlı yönetim statüsüne sahip vilayetlerin varlığı, İttihatçılarının merkezileştirme politikalarıyla çelişmekteydi. Bu nedenle Osmanlı hükümeti ve İttihat ve Terakki, Cebel-i Lübnan'da da seçimleri yaptırıp bölgenin Meclis-i Mebûsan'da temsil edilmesini sağlamak istemekteydi. Böylece bölgenin Osmanlı Devleti'yle bağları güçlenecek ve ardından tedricen doğrudan merkeze bağlanması politikası da amacına ulaşmış olacaktı. Seçim sürecinde, Cebel-i Lübnan'ın Meclis-i Mebûsan'da temsil edilmesi durumunda özerk statüsünün korunacağı ile ilgili kesin bir teminatın verilmemesi de bu politikanın önemli bir göstergesidir. Bununla birlikte İttihatçılarının Cebel-i Lübnan'daki topluluklarla olan ilişkileri, bölgenin güçlü bağlarla merkeze bağlanması politikası çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Seçimler konusunda yapılan tartışmalarda İttihatçılar bölgedeki diğer cemaatlere göre Dürzilerle daha yakın iş birliğine girmişlerdir. Ancak İttihatçılarının izlediği merkezileştirme politikaları hem Cebel-i Lübnan'ın iç dinamikleri hem de uluslararası konjonktür nedeniyle zemin bulamamıştır.

Konuya Cebel-i Lübnan açısından bakıldığında ise özerk statünün korunması refleksinin güçlü olduğu görülmektedir. Başlangıçta Meşrutiyetin ilanı Cebel-i Lübnan'daki birçok kesim için bir fırsat olarak görülmüştür. 1861 nizamnamesiyle oluşturulan yönetim şeklinde büyük

¹⁰⁴ F.O. 424/218, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 90, Beyrut, 15 Aralık 1908.

ölçüde ihtiyaç duyulan idari reformları başlatmayı umanlar, mutasarrıfın baskısından kurtulmak isteyenler, yetkilerin tek bir mutasarrıfın elinde toplandığı yönetim şeklini artık çağa uygun bulmayanlar, din adamlarının ve ayanların nüfuzunu azaltmak isteyenler yeni anayasal rejimi bir fırsat olarak görmekteydiler. Diğer taraftan statükonun sürdürülmesinden yana olan kesimler ise Cebel-i Lübnan'ın özerkliğine zarar vereceğini ileri sürerek Meclis-i Mebûsan'a temsilci gönderilmesine karşıydılar. Ancak katılım ilkesini destekleyen ve karşı çıkan grupların birleştiği nokta Cebel-i Lübnan'ın özerk statüsünün korunması idi. Bu süreçte Osmanlı Devleti'nin Cebel-i Lübnan'ın mevcut yönetimine karşı oluşan hoşnutsuzlukları ve talepleri iyi yönlendirememesi, 1908 seçimlerinin bölgede yapılamamasında, statükonun sürdürülmesinde yana olanların galip gelmesinde rol oynamıştır.

Sonuç olarak Osmanlı Devleti'nin Cebel-i Lübnan'da mebus seçimi için aldığı tüm tedbirlere rağmen seçimler halk nezdinde kabul görmemiştir. I. Meşrutiyet döneminde olduğu gibi bir kez daha Cebel-i Lübnan'ın özerk statüsünü koruma refleksiyle karşı karşıya gelinmiştir. Cebel-i Lübnan, mutasarrıf, konsolosluklar, din adamları ve feodal yapılar etrafındaki geleneksel siyasetine geri dönmüştür. Fakat meşrutiyetin ilanı üzerine açığa çıkan değişim talepleri varlığını koruyarak bölgenin siyasetini de şekillendirmeye başlamıştır.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Sadaret Cebel-i Lübnan (A.} MTZ.CL...): 5/205.

Hariciye Nezareti Siyasi (HR. SYS): 1859/4.

Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH. MKT): 1298/60; 2629/100;2725/93;2625/75; 2651/81.

Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi (DH. ŞFR): 403/123.

Meclis Vükela Mazbataları (MV): 1228/17.

Şura-yı Devlet (ŞD): 2306/5.

Public Record Office/Foreign Office (PRO/F.O.), Londra

Further Correspondence Respecting the Affairs of Asiatic Turkey and Arabia No. 9433 (Londra: Haziran 1909) [F.O. 424/216]

Further Correspondence Respecting the Affairs of Asiatic Turkey and Arabia No. 9480 (Londra: Haziran 1909) [F.O. 424/217]

Further Correspondence Respecting the Affairs of Asiatic Turkey and Arabia No. 9482 (Londra: Temmuz 1909) [F.O. 424/218]

Diğer Kaynaklar

Acar, İrfan C. *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.

Akarlı, Engin Deniz. *The Long Peace: Ottoman Lebanon, 1861-1920*, Berkeley: University of California Press, 1993.

Altundağ, Şinasi. “Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Suriye'de Hâkimiyeti Esnasında Tatbik Ettiği İdare Tarzı.” *Belleten* 8, no. 30, (1944): 231-243.

Aydın, Suavi ve Ömer Türkoğlu. “İttihad ve Terakki Programının ve Eyleminin Radikal Dönüşümü: 1908 Öncesi ve Sonrası.” içinde *II. Meşrutiyeti Yeniden Düşünmek*, der. Ferdan Ergüt, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009.

Buzpınar, Ş. Tufan, “Lübnan, Osmanlı Dönemi.” *İslam Ansiklopedisi*, cilt 27, Ankara: Diyanet Vakfı, 2003, 248-254.

Cleveland, William L. *Modern Ortadoğu Tarihi*. çev. Mehmet Harmancı, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008.

Demir, Fevzi. *Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri 1908-1914*. İstanbul: İmge Kitabevi, 2007.

Emir Şekib Arslan. *İttihatçı Bir Arap Aydınının Anıları*. çev. Halit Özkan, İstanbul: Klasik Yayınları, 2005.

Emrence, Cem. *Osmanlı Ortadoğu'sunu Yeniden Düşünmek*. çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.

Erdem, Tarhan. *Anayasalar ve Seçim Kanunları 1876-1982*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1982.

Gökbilgin, M. Tayyip. “1840'tan 1861'e Kadar Cebel-i Lübnan Meselesi ve Dürziler.” *Belleten* X, no. 40, (1946): 641-703.

Hitti, Philip K. *A Short History of Lebanon*. Londra: Macmillian, 1965.

Hitti, Philip K. *Lebanon in History, From the Earliest Times to the Present*, Londra: Macmillian, 1957.

Kansu, Aykut. *1908 Devrimi*. çev. Ayda Erbal, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

Kayalı, Hasan. *Jön Türkler ve Araplar*. çev. Türkan Yöney, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2019.

Kılıç, Aziz. “Adanalı Bir İttihatçı: Ali Münif Yeğena (1874-1951) ve Siyasi Yaşamı.” *History Studies* 12, no. 4, (Ağustos 2020): 1999-2021.

Matossian, Bedross Der. *Parçalanmış Devrim Düşleri*. çev. Renan Akman, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

Özbozdağlı, Özer. *İttihat-Terakki ve Makedonya Sorunu 1908-1912*. Doktora Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 2016.

Özkaya Duman, Olcay. “Bir Orta- Doğu Buhranı Cebel-i Lübnan Olayları (1860-61).” *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3, no. 5, (2006).

Özdemirci, Ayşe Selcan. “Suriye İç Savaşı'nın Lübnan'a Etkileri (2011-2016).” *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 3, no. 2, (2016): 76-105.

Reyhan, Cenk. “Cebel-i Lübnan Vilayet Nizamnamesi.” *Memleket Siyaset Yönetim*, (2006): 171-181.

Sarılioğlu, İrşat. “Doğu Akdeniz'de Tanzimat: Lübnan'da Çift Kaymakamlık Sisteminin Tesis Edilmesi ve 19. Yüzyıl Güç Dengesi”, *Amme İdaresi Dergisi*, c. 52, s. 2, (Haziran 2019): 25-48.

Saydam, Abdullah. “Ömer Lütfi Paşa (1806-1871).” *İslam Ansiklopedisi*, c. 37, İstanbul: Diyanet Vakfı, 2007, 74-76.

Shaw, Stanford J. ve Ezel Kural Shaw. *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, cilt 2. çev. Mehmet Harmancı. İstanbul: E Yayınları, 2017.

Spagnolo, John P. *France & Ottoman Lebanon 1861-1914*. Londra: Ithaca Press, 1977.

Tekindağ, M.C. Şehabeddin. “Dürzi Tarihine Dair Notlar.” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 7, no. 10, (1954): 143-156.

Tekindağ, M.C. Şehabeddin. “XVIII. ve XIX. Asırlarda Cebel Lübnan, Şihab-Oğulları.” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 9, no. 13, (1958): 31-44.

Tunaya, Tarık Zafer. *Türkiye'de Siyasal Partiler*, cilt 1, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1988.

Ülman, Haluk. “1840-1845 Arasında Suriye ve Lübnan'ın Durumu ve Milletlerarası Politika.” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 18, no. 3, (1963): 245-268.

Extended Abstract

Mount Lebanon was given the status of autonomous mutasarrifiyya following the regulation issued in 1861. With this regulation, Mount Lebanon attained one of its most stable periods politically. However, although being a part of the Ottoman Empire, it acted politically quite independently from Istanbul. During the First Ottoman Constitutional Period, a call was made to send a deputy to the Ottoman parliament, but Mount Lebanon did not comply with this call, citing its autonomous status. With the re-declaration of the Constitutional Monarchy on 23 July 1908, liberal factions of almost all sects in Mount Lebanon supported joining the new constitutional regime, this time to carry out greatly needed administrative reforms and to get rid of the oppressive rule of the mutasarrif. The liberal factions, who advocated sending representatives to the Ottoman Parliament, seemed the new political situation created by the Constitutional Monarchy as an essential opportunity for change in Mount Lebanon.

The issue of the representation of Mount Lebanon in the Ottoman Parliament led to the division of society after a while. In this context, three different groups can be mentioned. The liberal factions advocated representation in the parliament on the condition that autonomy was preserved. The conservative group was completely opposed to any change in the autonomous position of Mount Lebanon. On the other hand, the radical group advocated direct participation in the Ottoman central government.

The aim of the Unionists, who ensured the re-declaration of the Constitutional Monarchy, was a central and strong state structure based on Ottomanism. The existence of provinces with privileged administrative status, such as Mount Lebanon, was in contradiction with the centralization policies of the Unionists. At the same time, the representation of Mount Lebanon in the Parliament was an indicator of the Ottoman Empire's sovereignty in the region. In this context, the Ottoman government and the Committee of Union and Progress wanted to hold elections in Mount Lebanon and ensure that the region was represented in the Parliament. The relations of the Unionists with the

sects in Lebanon also took shape within the framework of this policy. The most likely communities in which the Unionists could form alliances and cooperation were the Druze and other Muslim groups. The Druze Arslan family came to the fore in this cooperation. However, the centralization policies pursued by the Unionists could not find ground due to both the internal dynamics of Mount Lebanon and the international conjuncture. Especially France and England were against the integration of Mount Lebanon into the Ottoman constitutional system, as it would strengthen the region's ties with the Ottoman Empire. As in the First Constitutional Era, once again, the reflex of protecting the autonomous status of Mount Lebanon was encountered.

Despite all the measures taken by the Ottomans for the election of the deputy in Mount Lebanon, the elections were not accepted by the public. The elections that started in some districts could not be concluded. The elections were accepted in the Shuf district, where the Druze were the majority. On the other hand, in the areas where Christians were in the majority, the elections were not accepted due to the concern that the privileges of Mount Lebanon would be damaged. Thus, those who favored the maintenance of the status quo prevailed. Although Mount Lebanon had returned to its traditional politics, the demands for change that emerged after the declaration of the Constitutional Monarchy continued to shape the region's politics.

In this study, the reflections on the declaration of the Constitutional Monarchy in Mount Lebanon and the efforts of the Ottoman Empire to hold the 1908 parliamentary elections in the region are discussed. The subject is mainly dealt with in light of data obtained from Ottoman archive documents and British consular reports.

